

Leder: Mulige verdener

INGEN ISLAMDEBATT ELLER FLYKTNINGEDEBATT. Ingen norsk politikk. Ingen sosiologi eller statistikk, ingenting om oljepenger og hvordan de best kan brukes. Vi har ryddet plass til noe annet.

Omslagsbildet til Samtiden 4/2015 er laget av Tove Jansson og hentet fra *Hvem skal trøste Knøttet?* fra 1960, det absolutte mesterverket blant nordiske billedbøker for barn. Hvis den nå er for barn. Magien i dette verket falmet ikke det spor selv når undertegnede fylte femten ... eller femti.

For å komme med en skikkelig spoiler, som det kalles nå til dags: Det er på neste side at Knøttet møter den tause og iskalde Hufsa, det skrekkeligste som er, og viser at det bor mer i et lite knøtt enn vi så langt har hatt grunn til å anta.

Men se på tegningen én gang til. Tove Jansson kunne sin klassiske kanon. Minner ikke knøttet litt om Dante Alighieri, der han tar første skritt av nedstigningen til Inferno?

*Midtveges fram i gonga gjennom livet
Eg fann meg att i tjukke, svarte skogen,
I vilska for eg langt frå rette vegen.¹*

Skogen og mørket, skrittet ut i det ukjente, inn i en annen og hypotetisk verden med andre lover og betingelser. Dette er ikke bare begynnelsen på den moderne fabulerende litteraturen, men på den moderne litteraturen som sådan. Det er ingen forskjell. Ønsket om å skape en ny verden er den primære litterære impulsen.

Heller ikke er det noen avgjørende forskjell på Dantes såkalte komedie og Mummidalen, selv om sistnevnte stort sett er et triveligere sted. Selv om Dante bygger på religiøse forestillinger som vi må anta var rikere på hans tid enn de er på vår (hvem kjenner vel en kristen i dag som kan si noe vettugt om hvordan Himmelen fortoner seg?), gjør han nøyaktig det samme arbeidet som Tove Jansson. Han skaper en topografi, innfører normer, regler og lover for sitt univers, fyller det med helter, skurker og ofre. Som kirsebæret på toppen – ja, hvis vi ser bort fra Gud, da – plasserer han den fullkomne, uoppnåelige Beatrice (som når sannheten skal frem ikke når Snorkfrøken til knehasene som litterær figur).

¹ I gjendikning av Magnus Ulleland, Gyldendal 1995.

I dette nummeret av Samtiden møter vi to av gigantene i det siste århundrets fabulerende litteratur. Den ene har vi allerede hilst på: finlandssvenske Tove Jansson (1914-2001), en av de største dikterne Norden har fostret. **Anders Heger**, som har oversatt og utgitt hennes tegneserieproduksjon i fem bind, forteller om hvordan tegneserien fikk Tove til å modnes som forfatter. I ruteformatet, som hun hadde en unik og åpenbart medfødt begavelse for, begynte Tove å fortelle for voksne. Og fortellingene for barn ble smittet av et større mørke og dyp, som kanskje kulminerer akkurat i *Hvem skal trøste Knøttet?*

Den andre ser ut å få et enda større gjenomslog for sine mulige verdener enn Tove Jansson har hatt. Det er amerikaneren Philip K. Dick (1928-1982). Det er Dick-år i år, igjen. Like om hjørnet er *Blade Runner 2*, en ny film fra Ridley Scott, vår tids største visuelle iscenesetter av mulige verdener. Scott har også ansvaret for tv-serien *The Man in the High Castle*, som har premiere akkurat nå. Den bygger på Dicks gjennombruddsroman fra 1962, som tar for seg en parallell virkelighet der nazi-Tyskland og Japan har vunnet krigen, og har delt USA mellom seg.

Forfatteren og kultifiguren **Morten Jørgensen** har nylest store deler av Dicks forfatterskap, og avslører en annen parallell virkelighet – ikke myten om Philip K. Dick, men hva som faktisk foregikk.

Fantasy-forfatter og psykolog **Kristine Tofte** mener at vi er for gjerrige med det ekstraordinære. Unntaket er kulturtilbudet for de minste: «Snakkende dyr i snikkarbukser, mus som har hund og ponniar som har hest er alt saman *kosher*, så lenge du ikkje her komme i puberteten.»

Det er ikke sikkert det lenger er riktig. Verdens mest populære tv-serie, som sees av 20 millioner hver uke, heter *Game of Thrones*. Den foregår i en verden hvor trolldom og drager er til, hvor menneskeheten trues av omslagsmaskoten til tungrockgruppa Iron Maiden. Her er det «voksent» så det holder, med sex og vold i bøtter og spann. Tofte så 50 timer *Game of Thrones* sammen med sin 14-årige datter, for blant annet å gi oss svaret på spørsmålet «Hvor ille er det?»

Ja, hvor ille er det? Fremtidsutsiktene er ikke lyse for de som mener at litteraturen – og fortellerkulturen i et bredere perspektiv, fra tegnese-

rier til dataspill – skal holde seg for god til å sysle med «slike urealistiske ting». Virkeligheten er at det fabulerende spiser realismen levende. De som slukte tusenvis av sider Harry Potter eller J.R.R. Tolkien som åtte/tiåringer, er nå de som allerede har lest bøkene og kan torturere sine venner med hva som skal befares den-eller-den i *Game of Thrones*. Det marginale begynner å bli dominant. Vi er i ferd med å bli en klode av unge drømmere – på vei mot en ny romantikk, kan hende?

Mulige verdener er også hva ideologienes smørgåsbord søker å friste oss med. Folkloristen **Kristian O. Bjørkelo** interesserer seg, – blant mye annet rart, – for fascismens helsetilstand på 2010-tallet. Den rår ju på se! Identitetspolitikk er ideer om at vår verdens minoriteter – etniske, seksuelle, religiøse (selv *kvinner* betraktes i dette perspektivet som en minoritet) – har spesielle behov og bør ha både særrettigheter og kompensasjon for all urett de har lidd. Hva skjer når hvite nasjonalister adopterer slike tanker? Hva slags myter og forestillinger er det 2010-tallets fascister livnærer seg av? Fortellingen om den identitære bevegelsen og dens røtter gir en viktig nøkkel til å forstå hva som skjer i dagens Europa.

Identitetspolitikk slik vi er mer vant til å se den, blir gransket i en artikkel om svenske forhold, skrevet av forfatteren og menneskerettsadvokaten **Jesús Alcalá**. De siste årene har biblioteker i Sverige magasinert eller kassert barnebøker som antas å inneholde rasestereotyper. Under en utstilling av maleren Nils von Dardels bilder i Malmö forleden, var to av bildene merket med advarsler mot menneskesynet hos maleren eller hans samtid. Hva foregår? Hva betyr begrepet «rasifisering», og hvem er det som forvalter det?

Vår interesse for mulige verdener handler om det kunstkritikeren Robert Hughes i sin fantastiske bok og tv-serie kalte *The shock of the new*. Hva skjer med oss, stilt overfor nye betingelser, nye parametre for våre liv?

Merkelig nok kan slike fortellinger også være nostalgiske. Det er i hvert fall litt av attraksjonen med den rykende ferske tegneserieromanen til **Lars Fiske**, som vi bringer et utdrag av. *Automobilfabrikken Fiske* tar oss 100 år tilbake, til da de nye, støyende og røykspyende doningene skremte folk og fe langs norske landeveier. Den handler om da bestefaren skulle grunnlegge norsk bilindustri – en

parallell virkelighet, må vi vel kunne kalle den. Og dette samtidig som de politiske signalene, i hvert fall i Oslo, peker mot at eventyret, som aldri helt begynte, snart er over.

Årets ridder av Bjørnson-ordenen, den kanadiske forfatteren **Margaret Atwood**, er ikke bare en solid og anerkjent skaper av mulige verdener. Hun er også en fremragende litteraturkritiker. I et essay som opprinnelig er publisert i *New York Review of Books*, går hun dypt under huden på Dave Eggers' både urovekkende og underholdende roman *The Circle*. Også den blir film nå til våren.

The Circle skildrer en verden som på de fleste måter er lik vår egen. Jeg lever uforsvarlig store deler av mitt liv i denne verdenen, og kanskje gjør du det også? Det er delingens og likingens verden, det virtuelle SoMe-universet, der man det ene øyeblikket mottar en flom av hjerter og lykk-

ønskninger, i det neste får klar beskjed om at man er på parti med Adolf Hitler. Dette universet, som ikke en gang 1950-tallets scifi-forfattere greide å forutse, eksisterer på ramme alvor. Folk mister jobben på grunn av ting de meddeler digitalt, noen tar livet sitt på grunn av meddelelser de mottar. På det verste er det magefølelsenes skrekkvelde. (I George Orwells *1984* lærer vi nytale-begrepet *umaveføle*, som betyr at man instinktivt tar avstand fra det som blir ytret.)

Så hva om skruen var strammet enda et hakk? Hva om vi går mot en verden der alt du gjør er offentlig eiendom – men tilrettelagt og kontrollert av private næringsinteresser? Dave Eggers skildrer et slikt samfunn. Tro ikke et øyeblikk at det ikke fins drager, trollmenn og jomfruer i nød også her. Margaret Atwood har lett og funnet dem.

Så her er noe av buketten som er Samtiden nr 4/2015. Vi ønsker deg god lesning – samt en god dag med nye muligheter!

TORGRIM EGGEN